

ALLAH'IN SANATI

Arapça'da sad, nun ve ayn harflerinin terkihiyle söylenen sanâe kelimesinin bir eylemi, bir işi, bir ameli nitelediğini biliyoruz. Ancak yine Arapça'da emr, amel, fiil gibi kelimeler de tıpkı sanâe gibi benzer anlamları karşılamak için kullanılıyor. Sanatın Türkçe tekabülü iş işlemek, güzel işlemek, yaratmak, ihdas, icat, iş tertibi, organize gibi mahsus anlamlardır. Bu kökten türeyen kelimelerle, çalışıp (ailesi için) iş işlemek, işlemekte maharetli olmak, güzel terbiye etmek, (özenle) beslemek, meslek, zenaat, işçilik ve olduğundan iyi ve süslü göstermek gibi sözlük anlamları dile getiriliyor.

Bütün anlamlandırma çabaları sonucunda görüyoruz ki sanat kelimesi ile nitelenen iş alelade bir iş değildir.

Bu bahsimize bir giriş olması maksadıyla başlangıçta eskilerin sani-i hakiki diye isimlendirdikleri Allah'ın işine yani sanatına bir bakalım. Yahut Allah'ın işlerinin de bu kapsam dâhilinde mütalaa edilip edilmeyeceği üzerinde düşünelim. Eğer konumuz işlemek, güzel işlemek, işlemekte maharetli davranmak ise, yarattığı eserlerine bakarak Allah'ın işlerinin bırakınız aleladelikliğini bütünüyle mükemmel ve fevkalade olduğunu kim inkâr edebilir? Kâinatın nizamı, dünya ve içerisindekilerin intizamı, gönderdiği kitapların mucizesi, melekler, insanlar ve nihayet insanlara önderlik yapmak maksadıyla gönderilen Allah elçileri.

Tabiatın bütün ince ayrıntıları üzerinde durabiliriz. Evvela başlangıcını hatırlamadığımız tarihlerden beri insanoğlunun fark ettiği/ keşfettiği ve adına Anasır-ı Erbaa dediği su, toprak, ateş ve havayı düşünelim. Yeryüzündeki hayatın, oluşumun mayası veya hamuru diyebileceğimiz unsurlardır bunlar. Ve bu unsurlar tümü bir arada insan bedeninin de hamuru ve mayasını oluştururlar. Hakikatlerin müessiri ve sanatkârı olan Allah'ın kudreti, ilmi, ustalığı ve mahareti, yaratışındaki fevkalâde icazı karşısında hangi selim akıl sahibi duyarsız kalabilir?

Allah'ın sanatının çok önemli bir özelliği var ki biz insanlar bunu idrak edince elimizden tek bir şey yapmak gelir; o da süphanellâh demektir ancak. O'nun var ettiği yahut şöyle bir dokunduğu her ne varsa biz o olanın karşısında sadece aciziyetimizi hissederiz. O'nun hangi yaratışı üzerinde durur ve düşünürsek oluşan kanaatlerimiz ve ulaştığımız sonuçlar bize yalnızca çaresizliğimizi ve acimizi hatırlatır. Biz insan sanatı üzerinde düşüneneceğiz ama Mutlak Sanatkâr Olan'ın işini, işlerini çözmeden, idrak etmeden sahih, doğru hiçbir sonuca varamayız. Zira insan sanatının analizini yani çözümünü sanıyorum ancak bu işlemden sonra daha düzgün yapabiliriz.

Kur'an-ı Kerim Neml Suresi 88. âyet-i kerimesinde sanat kökünden bir kelimeyi bizzat kullanıyor. Allah'ın sun'u diye kısmen Türkçeleştireceğimiz ifadenin yer aldığı âyet-i kerime meâlen şöyle:

“ Ve o kadar yerinden oynatılmaz sandığın dağların, (o gün) bulutlar gibi geçip gittiğini görürsün: her şeyi şaşmaz bir düzene bağlayan Allah'ın işi (sun'u)dir bu.

İşin doğrusu O edip eylediğiniz her şeyden haberdardır.”

Allah'ın sanatındaki, kudretindeki, işindeki fevkaladelikliğini sergileyen bu tasvirin kıyamet günü gerçekleştiğini bir düşünelim. O toz dumanın, o dehşetli savrulmuş o ürkütücü tablonun

arka planındaki sanatkâr nefhânın karşısında biz aciz kullar tesbih ve tenzihe niçin muhtaç olduğumuzu belki biraz daha kolaylıkla idrak edeceğiz. Allah'ın sanatıyla irtibatlı kelimenin nasıl da ancak ve yalnız O'na yakışan bir iş münasebetiyle Vahy dilinde kullanıldığını yukarıdaki ayet-i kerime bize göstermektedir. Umut ederim bunu hiç unutmaz, bundan asla gafil kalmayız.

Allah'ın şah eseri insana ve insanın sanatına gelmeden önce biraz da arı, örümcek, ipek böceği ve karınca hakkında bir şeyler söylemek, düşünmek gerekiyor.

Azıcık düşünen, bir miktar hassasiyet sahibi olan her kim, adlarını andığımız bu hayvancıkların hayatları, meşguliyetleri üzerinde yoğunlaşırsa, hayret ve şaşkınlıktan başka takınacak bir tavır bulamaz sanıyorum. Karıncalar, onların faaliyet tarzları, yeraltındaki kusursuz yuvacıları hakkında sürdürülen araştırmalar insanların dilini ısırtacak sonuçlara ulaşmıştır. Bir kere onlardaki uzak görüş ve seziler, cüsselerinden beklenmeyecek orandaki güçleri ve yaşama ahenklerini görmek için ille de bilim adamı olmak gerekmiyor.

Bazen tarlalarda, bahçelerde rastladığımız, yuva yapmak maksadıyla yerin dibinden söküp dışarıya yığarak oluşturdukları küçücük ve ince elenmiş gibi toprak tümsekler bile karıncalarda mevcut içgüdülerin boyutu hakkında bize türlü fikirler vermiyor mu?

Commegene Kralı'nın Malatya-Adıyaman arasındaki Nemrut Dağı üzerinde binlerce köleyi çalıştırarak avuç kadar kırılmış taş parçacıklarıyla oluşturduğu muhteşem yığma piramidi düşünüyorum. Ve bu piramidin bile ilhamını karıncaların o küçük ama sembolik toprak yığınlarından aldığı konusunda ciddi şüphelerim var. Ne malum?

Biraz da ipek böceğinin gelişim ve olgunlaşma evrelerini inceleyelim. Tam da bahar mevsiminde... Dut ağaçları bütünüyle canlanıp da taze/ körpe yapraklarını rüzgârların ve yağmurların koynuna salıverdikleri zaman...

Böceğin tohumunu belirlenmiş bir sıcaklıktaki ortama bırakıyorsunuz. Bir süre zarfında kimilerine sevimli ve kimilerine de ürpertici gelen o yeşil renkli tırtıl canlanıyor. Daha mini minnacık iken önüne taze ve körpe dut yapraklarını seriyorsunuz. O zerre miktar görünümündeki böceğin önündeki yapraklara bir saldırışı vardır ki sanırsınız bu hayvan yaprakları yemiyor sanki imha ediyor, tahrip ediyor. Elbet yedikçe de gürbüzleşiyor. Açıkçası biraz da ürpertici hale geliyor. Bir aydan daha kısa bir süre zarfında imha ve tahrip işini bitiriyor. Yeterince enerji ve gerekli sıvı malzemeyi minnacık vücuduna depolayan böcek bu kez de kendi başının etrafına çorap örmeye başlıyor. Yine belli bir süre zarfında salgıladığı sıvı maddeyi ipekleştirerek bünyesinin tamamını içinde bırakacak şekilde bir koza örüyor. Sonunda tırtıl kozanın içinde hapsolüyor. Bildiğimiz saf ipeğin ham maddesi olan kozayı yine eğer bir süre dâhilinde kaynar suda haşlar yahut belli ısıdaki fırında tutarsanız içindeki zavallı (mı) tırtılı öldürürsünüz. Böylece de ipek ipliğinin ham maddesini elde etmiş olursunuz. Yok, eğer kozayı fırınlama veya haşlama işini geciktirirseniz ne olur biliyor musunuz? Kozanın içinde kendini hapsederken sizin tırtıl sûretinde gördüğünüz böcek, kozayı bir ucundan delip dışarıya çıkar. Dışarıya çıkar ama bu kez sûreti değişmiş, kozanın rahminde adeta yeniden yaratılmıştır. Oradan artık bir harika kelebek sıfatıyla doğmuştur. Gözlerinizin önünde uçarak tabiata karışır. Hiçbir şey gelmez elinizden. Ona ve bu mevcut oluşuma hayranlıktan başka. Kelebeğin ömrü çok uzun olmasa da, karşısında biz insanları aciz bırakacak miktarda zamanı çoktan bulmuştur.

Arıların faaliyetleri, arı peteğinin formu, balın, polenin oluşumu daha mı az hayret

vericidir? Bilenlerin rivayetine göre aklımızın alamayacağı kadar uzak mesafelere uçan arılar oralardaki çiçeklerden derleyip topladıkları polen ve öteki malzemeleri taşıyıp getirirler. Sonra geometrik şekilleri milimetrik ölçülerle ahenkli duran peteklerini topladıkları malzemelerin bir bölümüyle inşa ederler. Malzemelerin diğer bölümünü ise yani çiçek özü ve usareleri peteklerin gözlerine doldurur bal yaparlar. Petek dolunca yine getirdikleri malzemelerden ürettikleri bir başka sıvı salgırlar. Sanki petekleri dolduran bal, mini gözeneklerden süzülüp gitmesin diye peteğin üst yüzeyini bu sıvı ile ince bir zar tabakası üreterek kapatırlar.

Arıların oğul vererek çoğalmalarını, kraliçe arının ayrıcalıklı pozisyonunu, görevi bitince arı kolonisi tarafından öldürülerek işlevinin sona erdirilmesini detaylarıyla burada zikretmek bizi belki konumuzun dışına çıkartır. Ancak hiç olmazsa arılar hakkında da hayretimizi ve olan bitenler karşısındaki acizyetimizi hatırlarsak maksadımıza ulaşmamız açısından hayli mesafe alırız umuyorum.

Tabiattan daha yüzlerce örnek seçmek mümkündür. Ama söz konusu örnekler sanat olayı sadedinde önümüzü aydınlatacak yeterli berraklıkta ibretlerle doludur.

Karıncalar, ipek böceği ve arılar ve onların (mı) eserleri karşısında küçük dilini yutan biz insanlar.

Bizi aciz bırakan irade acaba karınca, ipek böceği ve arının iradesi miydi? Biz insanlar ki yeryüzündeki hemcinslerimizden başka ne varsa hepsi bizim için yaratılmıştır diye öğrenmiş ve buna iman etmişizdir. Biz insanlar ki tabiatta yaratılmış ne varsa onlara irademizle hükmedebilme kudretini haiziz. Peki, nasıl oluyor da o mini minnacık böceklerin ürettiklerini izah edemiyoruz? Karşısında aciz kalıyoruz?

Esasen karınca, böcek ve arının Allah'ın birer âyeti, birer alâmeti olduğunu hatırdan çıkarınca şaşırıyoruz. Bu hayvancıkların ürettikleri şahane eserlerin hakiki iradî müessirlerinin kendileri olması mümkün müdür? Acaba bu yaratıklar mevcut eserlerini bozup onun yerine başka, farklı bir üretimi gerçekleştirebilirler mi? Zahirin onların üretimi gibi göze görünen bu sanat şaheserleri başka bir Zat'ın dokunuşuyla mı gerçekleşiyor yoksa? Öyle ya adeta birer otomat gibi hep aynı şeyi üretmeye mecbur ve mahkûm ve ürettiği şeyi de izahtan aciz bulunan bu yaratıklarda bir irade, idrak, şuur vehmetmek akıl kârı mıdır?

Öyleyse bütün bu yaratıkların ürettiği ve her biri birer sanat şaheseri görünümünde olan eserlerin asıl müessiri, hakiki sanatkârı bizzat kendileri değildir. Bu hayvanları böyle yapmak üzere adeta kurgulayan, onlara bunun ilhamını veren elbette Allah'tır. Söz konusu eserlerde müşahede ettiğimiz sanatın Allah'a nispeti zarureti vardır. Çünkü bu eserlerin bizzat canlıları ile birlikte Allah'ın sanatı dâhilinde değerlendirilmesi gerektiğini unutmamalıyız.

Varlıklar bütününe biz mü'minler âlem diyoruz. Âlem'in âyet kelimesiyle de akrabalığı vardır. Âyet de alâmet ve işaret demektir. Âlem ve âyet her ikisi de esasen mutlak yaratıcıya işaret etmeleri, delil olmaları itibariyle bu isimleri almışlardır. Âlemin ve âyetlerin tümü bizzat Allah'a işaret ve şahadet etmektedir.

Manidardır ki Kur'an-ı Kerim sanat kökünden türemiş kelimeleri yapılan işin cinsine göre Allah'ın Zât'ı için kullanmaktadır. Bir de yaratıklar arasından yalnız insanların işleri için aynı kökten türemiş kelimeler kullanmaktadır. Öteki yaratıkların işleri, ürünleri hakkındaki

kullanımı çok ilginçtir hep edilgen kavramlardır. Daha da ilginç, öteki yaratıkların işlerini Kur'an-ı Kerim, sanat kökünden türemiş bir kelime ile hiç mi hiç anlatmaz.

Mesela Ankebut Suresi 41. âyet-i kerimesini okuyalım, mealen:

“ Allah'tan başka (varlık ve güçleri) evliya (sığınak) kabul edenlerin durumu, ağını ören (ittihaz eden) örümceğin durumuna benzer: Çünkü barınakların en zayıfı örümcek ağıdır. Keşke bunu anlasalardı.”

Örümcek ağı insan barınağı ile karşılaştırıldığında gerçekten son derece zayıftır. Diğer yaratıkların barınağı ile de mukayese kabul etmez. Ama onun zayıflığı, taşıdığı güzelliği, estetiği, sanatı örtemiyor. Gerçek bir sanat eseri kimliği taşıyan bu ürün, örümceğin dehası, becerisi, keşfi sonucunda mı ortaya çıkıyor? Elbette hayır! Kur'an'a göre bu örümceğin ittihaz'ı ile oluşuyor. Âyetin aslında zikri geçen ahz kökünden ittihaz kelimesi “Bir şeyi almak” mastarından türetilmiştir. Yani sözü edilen örümcek ağının inşasında hayvan etken bir rol oynamıyor. Orada tamamıyla edilgen bir konumdadır. Karşısında duran cismi aksettiren ayna gibidir, bir bakıma. Bu demektir ki örümcek ağı örümceğin değil tıpkı örümceğin cüssesi gibi bizzat ikisini de yoktan var eden Allah'ın eseridir.

Vahy dilinde Allah ve insan dışındakilerin hiç birisinin herhangi bir iş, davranış ve eseri için sanat nitelemesi hatta sanat kökünden türemiş bir kelime bile kullanılmamış olması, dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Ayrıca Vahy dilinin özelliklerini yansıtması bakımından da bu durum hayli öğreticidir.

Kur'an'da zikredilen arı örneğinde de örümceğinkine benzer bir nitelemeye rastlayışımız elbette düşüncelerimize destek bakımından önemli ve değerlidir. İlahî kelâmın nitelemeleri, sıfatlandırma, isimlendirme veya yargıları rastlantılara terk edeceğini kim düşünebilir? O kelâmın muhteşem belâğatına, fevkalâde literal (lafzî) terkibine vakıf olanlar, ondaki icazın lezzetini tatmış bulunanlar iyi bilirler. İyi bilirler ki ilâhî kelâmın sığ bir bakışla mükerrer gibi görünen ifadelerinde bile ne mucizevî hikmetler (Hayır gizlidir demeyeceğim) apaşıkâr mevcuttur. Ancak bizim sözümüz hatta bütün sözler anlayana, dinleyene, düşünene ve idrak melekelerini köreltmemiş, kalbine basiretsizlik mührü vurdurmamış kimselerdir.

Adını arıdan alan Nahl Suresi 68-69. âyet-i kerimelerinde şöyle buyuruluyor, mealen:

“Ve bir de, Rabbin arıya: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve köşklere göz göz evler edin’ (ittihaz) diye vahyetti.

Ve (ona) ‘Sonra her türlü üründen ye; ve Rabbinin senin için öngördüğü yolları, mutlak bir boyun eğmişlikle izle’ (diye buyurduğunu düşünün.)

(İşte bunun içindir ki) onların karınlarından, kıvamında insan sağlığına yararlı unsurlar bulunan değişik renklerde/tatlarda bir sıvı çıkar

Şüphesiz bunda da tefekkür eden kimseler için mutlaka âyetler (alâmetler, ibretler, dersler) vardır.”

Allah'ın arılara vahy ettiği sıklıkla konuşulan bir hadisedir. Yaygındır, ünlüdür. Bu anlatımda asıl ibret noktası neresidir acaba? Hangi alanda veya hangi konuda uyarılmak istenmekteyiz? Dikkatlerimizi nereye toparlamalıyız? Kanaatimce Allah bize önce arılara da

vahy ettiğini (fısıldadığını, onu öyle yarattığını) öğretiyor, hatırlatıyor. Arı ile birlikte hiç ihmal edilmeden ortaya konulan arı kovanı, petek ve bal nesnelindeki âyeti, mucizeyi, sanatı bu fevkalâde alâmetleri tefekkür melekemize gönderiyor. Onlardaki hikmeti, ilahî sanatı kavramamız için yol gösteriyor; Allah'ın muradı bu olsa gerektir. Kendisine bir kader çizilip petek imarına ve bal üretimine memur kılınan arıya bakarak, hak ve bâtil karşısında muhayyer bırakılan insanın yani kendimizin Allah nazarındaki değerine, önemine vurgu yapıyor bence. Acaba bu eşref-i mahlûkatın yani insanoğlunun hepsi söz konusu ihtarlardan gereken dersi almakta mıdır?

O insan ki Sani-i Hakiki olan Allah'ın şaheseridir. İsrâ Suresi 70. âyet-i kerimesi acaba neyin belgesi niteliğindedir, mealen:

“Gerçek şu ki, Biz Âdemoğullarını kerametli (üstün ve onurlu) kıldık. Karada ve denizde onların ulaşımını sağladık; temiz besinlerle onları rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün tuttuk.”

Muhammed Esed keramet kelimesini “kendilerini öteki bütün canlıların ve hatta meleklerin üzerine çıkaran düşünme ve soyutlama yeteneği bahşetmek” şeklinde tefsir ediyor. Bu noktadan hareketle Bakara Suresi'nde zikredilen (2:31) Allah'ın “Âdeme her şeyin ismini öğretmesine” atıf yapıyor. Ve şöyle bir not düşüyor:

“Lafzen bütün isimleri. Bütün dil bilimcilere göre isim terimi “bir maddenin, bir eylemin veya bir niteliğin bilgisini temsil eden ayırt edici ifadeler”e, felsefe terminolojisinde ise kavrama işaret eder. Buradan hareketle tüm isimlerin bilgisinin, bu anlam örgüsü içinde, mantikî tanımlama ve dolayısıyla kavramsal düşünme melekesine delalet ettiği sonucuna varabiliriz.”

Tin Suresinde ise açıkça “insanın en güzel bir surette” yaratıldığı özellikle vurgulanıyor. Muhammed Esed “en güzel şekil” ifadesini bütün yaratılmışların “yaratılış amacına uygun şekilde” var edildiklerine yoruyor.

Birçok müfessir “insanın ulûhiyete nispet edilen, ilahî şuurdan pay sahibi bir varlık” olduğuna Kur'an-ı Kerim'den türlü delil, işaret, sembolik göndermeler bulup gösterir. Bütün bu çabalar yaratılmışlar arasındaki insanın ötekilere nazaran imtiyazını, rüçhaniyetini belgelemek içindir. Belki de insanlar böylece bir iç tatmin sağlamaktalar. Ancak sonuç ne olursa olsun insana Allah'ın en büyük eseri dememizi önleyen tek bir karine yoktur.

Kur'an-ı Kerim'in insanın yaratılış evreleri ile alakalı öğretisini birbiriyle bütünleştirerek düşünürsek yine aynı sonuca ulaşırız.

İnsan, Âla, Şems, Hicr, Ankebut, Secde, Neml surelerinde yoğunlukla yer alan, diğer surelerde de zaman zaman zikri geçen, insanın var edilişi, mayası, biçimlendirilişi, ilk yaratıldığı mekan (cennet) ve sonra oradan aşağıya doğru düştüğü dünya konularındaki örnekler, bize bilgi ve fikir vermektedir.

İnsan Suresi şöyle başlıyor, mealen:

“İnsan(ın tarih sahnesinde görünmesin)den önceki dönem, sonsuz bir zaman kesitinden ibaret (değil) midir; insanın henüz dikkate değer bir varlık olmadığı (bir zaman kesiti)?

Şüphesiz (sonraki hayatında) denemek için insanı katışıksız bir sperm damlasından yaratan Biziz; Biz, onu işitme ve görme (duyuları) ile donatılmış bir varlık kıldık.”

Allah’ın yaratmak için ne bir desteğe ne de zamana ihtiyacı vardır. Bir şeyi var etmesi için ona ol (Bakara 117, Ali İmran 47) demesi yeterlidir. Öyle ki bu hakikat Kur’an’da sekiz defa tekrar edilir. Peki, şu mevcut suretin, insan sıfatıyla anılmaya değer oluncaya kadar nice safhaların, birçok müfessire göre “çok uzun bir zaman”ın geçtiğini bildirmenin hikmeti neydi? Acaba beşeri tekebbür ihtimaline bir darbe vurmak maksadı mı taşıyordu? Yeryüzünde böbürlenerek gezen, Hak’kı çiğneyen ve Allah yerine insanı hayatın ve mukadderatın merkezine oturtacak olan zihniyete karşı bir küçümseme mi? İnsan merkezci telakki (anthropocentric) daha var oluşunu doğru dürüst izah dahi edemezken, kendisini kutsayarak korkunç bir gaflete yuvarlanmıştı. Oysa insanın asıl yaratılış serüveni yer yer Allah Kelâmı’nda bilgimiz için bize açık bir dille öğretilmektedir.

İnsan sanki öteki yaratıklar gibi Allah’ın ol nidasıyla, yalnızca bir tek buyruğuyla meydana gelmemiş gibidir. Onun yaratılışında Allah sanki farklı bir tutum izlemiş, değişik bir muradını tecelli sahnesine sürmüştür. Deyim yerindeyse daha incelikli bir itina göstermiştir. Kendine muhatap tutacağı, kendisine karşı sorumlu kılacağı bu yaratığı, diğer yaratılmışlara karşı rüçhaniyet ve imtiyazlarla bezemesinin boşuna ve anlamsız olmadığını bizler bizzat yaşayarak ve düşünerek gözlemlemiyor muyuz?

Belki “en güzel suret”i var etmek için tekrar hatırlatalım ki Allah’ın bir emek harcamasına, hatta ayrıca özen göstermesine de ihtiyacı yoktur. Lâkin insan toplulukları içindeki kimi geri zekâlıları, kalın kafalıları, kapalı kalplileri ve onların ekseriyetini düşünecek olursak, Allah en isabetli sembolik dili kullanarak hadiseyi nazar-ı dikkatimize göndermiştir. Allah Kelâmı’nın dili insanların konuştuğu, düşündüğü dilden başkası değildi. Bize bizim dilimizle biz, ancak ve en güzel biçimde böyle anlatılabilirdi.

Allah’ın şaheseri saydığımız insanın yaratılış safhalarını zikreden Hicr Suresi 26, 28, 29. âyet-i kerimeleri meseleyi biraz daha detaylandırmaktadır, mealen:

“Gerçek şu ki, Biz insanı ses veren balçıktan, biçim verilebilir özlü, kara bir balçıktan yarattık (26)

Ve hani, Rabbin meleklere: haberiniz olsun, Ben biçim verilebilir özlü kara balçıktan bir ölümlü varlık yaratacağım demişti.(28)

Ona belirli bir biçim verip de ruhumdan üflediğim zaman onun önünde yere kapanın.”(29)

Âyetlerin tahliline, analizine daha sıhhatli girebilmek, başlayabilmek için kısaca yeryüzündeki ilk hayatın nasıl ve nerede başlatıldığına dair ima ve işaretlere de bakmalıyız.

Hud Suresi 11. âyet-i kerimesi bize bir ipucu, çıkış yolu gösteriyor, mealen:

“Arşı su üzerinde iken, hanginizin daha güzel iş işleyeceğini denemek için, gökleri ve yeri (altı evrede) yaratan O’dur.”

Bu ifadeler Allah’ın iradesi sonucunda hayatın bütünüyle evvela suda başladığını ve

evrelere ayrılarak genişlediğini işaret eder gibi gözükmektedir. Bu bakış açısını yahut böyle bir anlayışı destekleyen ayrı bir âyet-i kerime de Enbiya Suresi 30. dur. Mealen şöyle:

“Peki, Hak’kı inkâra şartlanmış olan bu insanlar, göklerin ve yerin (başlangıçta) bir tek bütün olduğunu ve Bizim sonradan onu ikiye ayırdığımızı ve yaşayan her şeyi sudan yarattığımızı görmüyorlar mı? Hala inanmayacaklar mı?”

Bu ve benzer bilgilendirmelerden hareketle zihni(yeti)miz şöyle bir denkleme doğru ilerliyor sanıyorum. İşin hakikatini yine elbet Allah bilir ama bizim fehm ettiğimiz kadarıyla hayatın evveliyatı suda başladı. Tabir doğruysa her yaratılmıştaki mevcudiyetini söz konusu kabule yaslayarak, insanın da evvel mayasında suyun ilk katalizör olduğunu görüyoruz. Zaten hali hazırda insan vücudunun dörtte üçünün sudan ibaret olduğunu öğreten tıbbi bilgi de bu yönde bir delil ve destektir sanıyorum.

Öte yandan topraktan geldiğimiz ve sonunda yine toprak olacağımız hakikati ise belki ateistlerin bile inkâr edemeyeceği bir berraklıktadır. Şimdi su ve toprak birleşince ortaya çıkan çamur yani balçık acaba Hicr Suresinde sözü edilen balçık mıdır? Orada balçık için biçim verilebilir bir mahiyet öngörülüyor. Öyle ki insani algılarımızın en gevşek ve gafil zamanlarında bile küçük tedailerle kavrayabileceğimiz çok açık bir anlatımdır bu. Sadece o balçığın ses veren niteliği belki bizi şaşırtacak ve aciz bırakacaktır. Elbet âyetlerin anlatımındaki sembolik özelliği, mecazi ifadelendirmeleri nazarlardan uzak tutmamalıyız.

Şimdi düşünce yelpazemizi sonuna kadar yani üç yüz altmış derece açabilmemiz için çok kısa bir mesafe kaldı. Rahman Suresi 14. âyet-i kerimesini hatırlayalım, mealen:

“O insanı çömlek gibi pişmiş çamurdan yarattı.”

Dikkat edilirse ve Kur’an’ın ifadeleri bir zihni manevra ile peş peşe bir araya toplanırsa, öteden beri hemen tüm din, kültür ve medeniyetlerin Anasır-ı Erbaa namıyla tanıdığı bir hakikate ulaşırız. Ve bu hakikatlerin bizzat insanın var oluş hamurunda içselleşmiş bulunduğunu görüp şaşırız. Su, toprak, hava ve ateş yani bu dördü biz yaratılırken vardı ve bizim varoluşumuzda birincil rol oynadı. Nitekim hayat suda başlamıştı. Sonra mayamızdaki toprakla birleşen su, çamura, balçığa dönüşüyor. Ardından çamurun pişebilmesi için ise, yani pişmiş çamurun elde edilmesi için hava ve ateşe ille ki ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç Allah için söz konusu bile değildir elbet. Ancak bütün akli çalışan insanların kabul edeceği şu hayatın dört temeli olan madde ve unsurların esasen bizim bedensel varlığımızın kökeninde yattığını kavırıyoruz. Bütün bu bilgilerden sonra hâlâ yeryüzünde böbürlenerek gezen toprağa heybetle basan insanlar bulunmaktadır. Onların nankörlüğü bizim hamd’imizi artırmalı diye düşünüyorum.

Allah’ın sanatı üzerinde düşünüyoruz bu bölümde. Özellikle de O’nun şaheseri insan hakkında konuşuyoruz. Konuyu olabildiğince detaylandırmadan yani mutlak ve hakiki sanatkâr olan Allah’ın eserini yeterince kavramadan tabir caizse cüz’i sanatkâra yani insana dönmek, onu tanımaya çabalamak olayın ille de bir veya birkaç noktasını gölgeli bırakacaktır diye endişeleniyorum.

Hicr Suresi 26. âyet-i kerimesinin tefsirinde Muhammed Esed’in yaklaşımı biraz uzun olsa da harika açılımlar sağlaması bakımından tamamıyla buraya alınmayı hak ediyor bence:

Kur’an’da, insanın “balçıktan(tîn)” yahut “topraktan(turab)” yaratıldığına dair pek çok

referans bulunmaktadır; her iki terim de hem insanın biyolojik menşesindeki basitliği, hem de insan bedeninin ya da organizmasının –başka terkipler ya da başka elementer biçimlenmeler içinde olsa da- toprakta ya da toprağın üstünde var olan organik ve inorganik muhtelif unsurlardan kompoze edilmiş olduğu gerçeğini işaret etmektedir. Üç kere bu surede bir kere de 55:14 de geçen salsal tabiri, toprak ya da balçık kavramına bir boyut daha eklemektedir..... bu tabir vurulduğu zaman “ses çıkaran kuru balçık” anlamına gelmekte ve Kur’an’da münhasıran insanın yaratılışı ile ilgili olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulursa, hem insanı öteki hayvan türlerinden ayıran konuşma ya da dil üretme yeteneğine, hem de insan varlığının kolay kırılabilir ve zayıf yaratılışına işaret etmektedir.”

Bu noktaya kadar daha çok insanın zikre değer bir yaratık oluncaya kadarki var oluş safhaları üzerinde duruldu. Şaheserini yaratan Rabbin mümkün olduğunca bize bildirdiklerinden uzaklaşmamaya çalışarak bir anlama/ kavrama denemesi/ yorumu yaptık. Ama insanı anlamak hiç bitmiyor. Onun meçhullerinde daha da derinleşmek gerekiyor. O ne harika bir eserdir ki asırlardır düşünür, konuşur, söz üretir ama konu kendisine geldiği vakit yine de dizlerinin bağı çözülür, kendisi karşında bile aciz kalır. Eğer onu yaratanın vahyî ihbarları, kılavuzluğu ve rehberliğinin sağladığı rahmet olmasaydı, insan acaba neye yarardı? Kendini tanıyan sanan yamyamlardan öteye gidebilir miydi?

Her kavşakta, her sıkıştığında, her dara düştüğünde insanın imdadına yetişen vahy-i ilahinin bir bölümünü de buraya özetle dercedelim. Şems Suresi 1-8, mealen:

“Güneşi ve onun aydınlık veren parlaklığını düşün, ve güneşi(n ışığını) yansıtan ayı!

Dünyayı gün ışığına çıkaran gündüzü düşün. Ve onu karanlığa boğan geceyi!

Gökyüzü ve onun harika yapısını düşün, ve yeryüzünü onun (uçsuz bucaksız) genişliğini!

İnsan benliğini düşün ve onun nasıl (yaratılış) amacına uygun şekillendirildiğini; ve nasıl ahlaki zaafılarıyla olduğu kadar Allah’a karşı sorumluluk bilinciyle de donatıldığını!”

Arapça’daki sevvâ fiilinden türeyen kelimeler insanın yaratılışı ile alakalandırılarak Hicr, Şems, Alâ surelerinde müştereken kullanılmaktadır. Kelimenin özellikle ve önemsenerek kullanıldığı açıktır. Ayrıca konumuz olan sanat bahsine ışık tutması bakımından da üzerinde ısrarla durulmaya değer bir mahiyet arz etmektedir.

Sevvâ kökünden Türkçe’imizde kullanılan kelimeleri hatırlayalım: Seviye, tesviye, müsavi v.b. Kök anlamı “İşi düzgün olmak, diğerine muadil olmak, birbirine eşit kılmak” gibidir. Mesela İnfitar Suresi 7. âyet-i kerimesi mealindeki “fesevvâ” ile birlikte anlam şöyledir:

“O Rab ki seni yarattı, seni düzenine koydu. Sana uygun bir biçim verdi.”

Allah’ın insanı var ediş sürecinin tüm evrelerinden sonra onu amacına (muradına) uygun bir şekle dönüştürdüğünü öğreniyoruz. Dilimizdeki tesviye kelimesi daha çok sanayide torna-tesviye terkipleriyle kullanılıyor. Tesviye kaba, ham külçelerin ince işlemlerden geçirilip mayasına su ve buna benzer kimi kimyasal terkipler de belki katarak türlü şekillere sokulması, işe yarar aletler haline dönüştürülmesi işlemi için söylenen bir sözdür. Konumuz açısından da sanki bize kaba su, toprak, hava ve ateş külçe(!)lerinden cismimizin Rab tarafından bir tesviye

sonrasında var edilmesini hatırlatan bir işlem... Şimdiki mevcudumuzun elementer bir dökümü gibi adeta. Bütün bunlarla da güdülen asıl amaç insana Rabbini ve kendisini tanıtmaktır. Yeryüzünde böbürlenmemesini sağlamaktır. Ve Allah'tan başkasına kulluk edilmemesi ve yalnız O'ndan yardım dilenmesi gereğinin hatırlatılmasıdır.

Hamuru karılan, tesviye edilen insanın hâlâ işi/ işlemleri bitmedi, bitmiyor.

Bakara ve Araf Sureleri'nde yeryüzünde bir "halife" sıfatıyla Âdem'in yaratılışının sosyolojik amacı zikredilir. Meleklerle Allah arasındaki ünlü sembolik mükâleme anlatılır. Meleklerin ilk nazardaki tereddüdüne değinilir. Sonra ise Allah'ın emriyle secdeye gittikleri bize öğretilir. İblis'in secdeye gitmediği ve zaten onun kâfirlerden olduğu vurgulanır. Âdem'in ayrıcalığı olarak da ona "eşyanın isimlerinin öğretildiği" (2:31) kaydedilir.

Melekler secde ederler. Ve Âdem isimlerin bilgisini edinir. Artık insan kavramsal düşünme melekesine sahip kılınmıştır. Kendisine Allah tarafından fücurun ve takvanın ilhamı verilmiştir. Bir de Allah'ın sanki bütün bunlara ilaveten "ruhumuzdan üfledik" demesi var ki işte bu safhadan itibaren eşref-i mahlûkat karşımızda adeta dimdik tecessüm etmektedir.

İnsana yeryüzü halifesi sıfatını kazandıran, öteki yaratılmışlara onu üstün kılan, Allah'a muhatap olma şerefi kazandıran yukarıda sözü edilen nefha (üfleme)nin mahiyeti nedir acaba? Yahut kazandırıcı olan sahiden o nefha mıdır? Mesela mistiklerin sandığı gibi bu nefha insanı Allah'ın bir parçası mı kılmaktadır? Böyle bir müdahale midir? Hayır! Çünkü Kur'an böylesine tasavvurların önünü peşinen kesmektedir. Zuhur Suresi 15. âyet-i kerimesi Allah'a oğul isnat edenleri kastederek "kullarını Allah'ın bir parçası" sayanların nankörlüklerini suratlarına çarpar.

Tekil ifadelerden hareketle çok farklı felsefi yorumlar yapılmış, bu konularda bir hayli sapkın görüş ileri sürülmüştür. Tarih boyunca tevhidi zedeleyen yoğunlukla şirke bulaşmış o sapkın kanaatlerin büyük ölçüde Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmemekten doğduğunu düşünüyorum. Ayrıca Kur'an'ın müstakil, üstelik müteşabih âyetlerini bağlamından (siyak-sibak, sebab-i nüzul dahil) kopartarak okuma denemelerinin bir sonucudur sapmaların çoğu..

Oysa bu ilahi ruhun nefha'sı "kavramsal düşünme yeteneği" irade, idrak, ihtiyar ve sanat kudreti şeklinde tezahür ediyor olmalıdır. Mutlak irade Allah'a aittir. Ama insan da cüz'i bir irade ile teşhiz edilmiştir. Mutlak muhayyerlik Allah'a mahsustur. Ama insan da öteki yaratıklardan farklı ve üstün olarak muhayyerlikle ödüllendirilmiştir. Kur'an'ın sanat kökünden iş ve fiilleri münhasıran Allah ve insan için kullandığını görüp gözetmiştik. Şimdi yine ihtiyatı elden bırakmadan diyebiliriz ki insandaki sanat kudreti de işte o ilahi ruhtan üflenen soluktan kaynaklanan, doğrudan doğruya kendi fiillerini, işlerini, amellerini yaratma kabiliyetidir. Ve fiillerinden ötürü sınanma ve sorumlu tutulma keyfiyetidir.

VAHYVESANAT

Ünlü Arap sanat adamı Tefik el-Hakim'in şahitliğini önemişiyorum, diyor ki:

“Sanatçı (sıradan) insanların eşyaya bakışıyla sınırlanmaz. Çünkü insanlar dünyadaki her bir şey için önceden imal edilmiş gözlükler kullanır. Fakat sanatçı eşyaya (ve olaylara) başkası eliyle imal edilmiş her türlü gözlükten soyutlanmış olan kendi gözleriyle bakar. Sonra da mecburen diğerlerinin gördüğünden başkasını görür. O, sanatını ortaya koyduğu gibi mantığını da kendisi ortaya koyar. Davranışları insanları şaşırttıkça da, insanlar onu marjinallikle suçlar.”

Tefik el-Hakim'in ifadelerindeki sanatçının bakışı meselesinin üzerinde ciddiyle durup düşünmeye ihtiyacımız vardır. Zira sufilerin birçoğu bu bakışı evliyaya hamlederek buradan kimi insanlar üzerinde fitrî bir imtiyazın varlığına dair vehimler üretmişlerdir. Acaba Tefik el-Hakim'in kanaatlerini serdederken bizim de aynı minval üzere gizli bir meramımız mı vardır diye düşünülebilir. Söylenenlerde bir hakikat payı bulunduğu aşikârdır. Lakin unutulmamalıdır ki hakikatin tamamı bundan ibaret değildir. Yahut ulaştığımız sonuç mahza hakikat zannedilmemelidir.

Evvela bu nazarın yani sanatkâr veya evliya bakışının Vehbî mi yoksa kesbî mi vuku bulunduğunu izah etmeliyiz. Kesbî - Vehbî meselesinin aydınlatılması birçok hususun karanlık köşelerde kalmasına engel olacaktır.

Eğer o bakış şekli Vehbî ise o vakit bunun bütün insanlarda mevcut ilahî bir ikram olması lazım gelir. Yok eğer o bakış kesbîdir neticesine varmışsak ne alâ; demektir ki bazı Vehbî kabiliyetlerini faaliyette tutabilen insanlar (misalimizde sanatkâr veya evliya) öyle bir nazar sahibi olmaktadır ki, bu netice onları sıradan insanların, başkalarının iradelerine bağımlı nazarları mesabesinden çok yücelere yükseltmektedir.

Her iki halde de gocunacak hiçbir şey yoktur. Üstelik Allah'ın yaratışına dair herhangi bir şaibeye de imkân bulunmamaktadır. Birinci halde Allah bütün insanlara bu kabiliyeti kerem etmiştir. Kimisi bunun kullanılmasında gayretli davranmakta, kimisi de tembellik göstererek başkasının gayretinin gölgesine ve taklidine sığınmaktadır.

İkinci halde ise yine doğru istikamette gayret sarfeden kimseyi Allah'ın feraset sahibi kıldığı zaten malumdur. Zira Allah'ın dileyeni, dilediğine erişirme hususunda hem vaadi hem de sünneti vardır.

O halde bir kere daha tekrarlayalım ki ihsan, hayr ve hasenat tamamen Allah'tan, şer, kusur ve seyyie kullardandır.

Sanatkâr veya evliya bakışı, bazı insanlara has veya yalnız onlara vergi bir imtiyaz değildir asla. İnsanın gayreti, teşebbüsü ve iradesinin bir neticesi veya karşılığıdır.

Niçin bazı insanların sanatkâr veya veli sıfatıyla temayüz ettiklerinin hikmeti de muhtemel ki yukarıdaki açıklamaların satır aralarında mevcuttur.

Velâyet ve sanatkârlık elbet Allah vergisidir. Ama insan taleplerinin, dileklerinin ve gayretlerinin karşılığı veya müstahakkı olan bir vergidir bu.

Biz ona kaniyiz ki sanatkâr ve veli kimliğinin ortaya çıkmasında, her insanda mevcut olan Vehbî kabiliyetler ana etmendir. Bu kabiliyetlere gayret ve kesbî kazançların eklediği ilim ve marifet olgunluk sağlamaktadır. Feraset, hassasiyet ve deyim yerindeyse hissi kabl el vuku da böyle gelişir.

Şura Suresi 51. âyet-i kerimesinin tefsiri bu konuda kanaatimizi destekleyici mahiyette anlamlar taşımaktadır.

Söz konusu âyet mealini evvela Elmalılı Hamdi Yazır'dan okuyalım:

“Bununla beraber hiçbir beşer için kabil değildir ki Allah ona başka suretle kelim söyleyin, ancak vahyile veya bir hicap arkasından ve yahut bir resul gönderip de izniyle ona dilediğini vahyettirmesi müstesna, çünkü O çok yüksek, çok hakimdir.”

Aynı meali önemine dayanarak bir kere de Muhammed Esed'in Kuran Mesajı'ndan okuyalım:

“Allah, insanla, ancak apansız gelen bir ilham aracılığıyla yahut bir perde arkasından (seslenerek) yahut (vahyedilmesini) dilediği şeyi kendi izniyle vahyeden bir elçi göndermek suretiyle konuşur: O, şüphesiz yücedir, hikmet sahibidir.”

Âyet-i kerime bize Allah'ın beşer ile konuşma tarzlarını öğretiyor. Ve bu tarzları belirlediği üç sayısı ile de sınırlıyor. Bu üç tür konuşma şeklinin haricinde bir yolla Allah bir beşerle konuşmadığını vurguluyor.

Nedir o üç tarz?

- a) Vahyen
- b) Bir perde arkasından
- c) Bir elçi vasıtasıyla

Vahy kelimesinin lügat manası düşünüldüğü vakit b ve c şıklarını da anlam halesi içerisinde taşıdığı açığa çıkacaktır.

Vahy: Risalet, kitabet, işaret, ilham, kelim-ı hafiy, asl-ı madde ve sürat ile beraber gizli bir surette bildirmek ve vesvese manalarını müştereken taşımaktadır.

Allah'ın bir perde arkasından ve bir elçi vasıtasıyla bir beşerle konuşması da vahy kapsamına dâhildir. Hatta insanlar son iki şikkî daha ziyade vahy muhtevasında değerlendirmektedirler. İlk şikkî ise Muhammed Esed mealindeki gibi ilham ile eş anlamlı görmektedirler.

Vahy'in kalbe gizli bir yolla süratli bir şuur telkin eden bir ruhanî nüzul şeklindeki tarifi bu işin yalnız Allah tarafından yapılmayacağının da işaretidir. Nitekim En'am Suresi,

insanları Allah yolundan saptırmak maksadıyla şeytanların kendi evliyasına vahyettiği bilgisi ve uyarısı ile doludur. (Bk: 93,112,121. âyetler)

Vahy'in vesvese manasından hareketle kendisine mühlet verilen İblis ve onun elemanları zayıf karakterli, kalbi mühürlü, imanı küfürle değişen veya müşrik sıfatlı kimselerin kalbini şer meylinde tutabilmektedir.

Bu öylesine nazik bir noktadır ki İslâm dairesinde yaşayan kimi sufiler bu konuda bir hayli aşırı giderek itikadî bakımdan çok tehlikeli hudutlara varmışlardır. Hatta o hudutları çiğnemişlerdir. Allah'ın insanla konuşması şeklinde özetlenen ve ilham diye de anlaşılan vahy'in, Kur'an mantalitesinden uzaklaşmaksızın anlaşılması ve yorumlanması zaruridir. Aksi takdirde sapkınlıkların önü alınamayacaktır.

Şura Suresi 51. âyetindeki vahyen şikkını veya tarzını tefsir eden Elmalılı Hamdi Yazır bu halin izahını şöyle yapıyor:

“Hem enbiyaya hem de Hazreti Musa'nın validesine olduğu gibi sair insanlara dahi gerek yakazada ve gerek menamda olur. Gıyaptan da olur, rü'yet halinde de, nitekim İsrâ gecesi Resulullah'a öyle olmuş idi.”

Allah'ın bu tarz vahy aracılığıyla beşere konuşmasını nebilerin dışındaki insanlar için de mümkün gören bu yorum veya anlayış aynı zamanda bazı sapmış kanaat sahiplerinin de tutunduğu bir anlayıştır.

Elmalılı Hamdi Yazır bu bahsi uzun uzun anlatıp bu tarz ilhamın resullerle birlikte her kul için imkânına değindikten sonra en nihayetinde şöyle bir yargıya varmıştır:

“Enbiyadan maadasının ilhamı umum için ilim sebeplerinden değildir.”

Allah'ın beşerle konuşmasının ilk şekli olan vahyen tarzını ta başlangıçta, insanlığın yaratılışında, onların fitratlarına Kendi ruhundan üflerken gerçekleştirdiğini düşünenler de vardır. Kur'an'ın genel muhtevasına baktığımızda, ona bütünlük içinde yaklaştığımızda pek de yabana atılmayacak bir yaklaşım olarak gözükmemektedir bu yorum. Hele insanlık yaratılmadan önce Allah ile aralarında (sembolik de sayılsa) vuku bulduğu sabit kalü bela istiaresi hatırlanırsa böyle bir konuşma'nın mahiyeti, manası ve kıymeti daha bir açığa çıkmaktadır. Şura Suresi 51. âyetteki vahyen ifadesi sözü geçen istiaredeki konuşma'ya tekabül etmiş olamaz mı? İnsan kalbinin derinliklerindeki vicdan, insanın kötü temayülleri ile sürekli kavga halindeki bu manevi güç, yaratılırken fitrata üflenen nefha veya vahy'in manasında mündemiç fisıltının eseri sayılamaz mı?

Eğer bu anlayış doğru ise bu durumda sözü geçen konuşma'nın sadece bazı imtiyazlı insanlarla sınırlı olduğunu düşünmek imkânsızlaşır. Bu sadece sanatkâr veya evliyaya mahsus veya Allah ile yalnız onlar arasında cereyan eden çok özel bir fisıldeşma olmaktan çıkar, farklı yorumlara açık bir anlam kazanır.

Bu durumda her yaratılmış insanda mevcut manevi güçler şeklindeki ilahi fisıltıdan ayrı olarak, insanlardan kimilerinin daha farklı vahy veya ilhamlar aldıklarına dair iddialar tamamıyla asılsız ve uydurma kalmaktadır. Allah'ın kimilerine torpil geçtiğine dair bir ifham da zihinlerden silinecek ve onların tüm iddiaları çürüyecektir. Bu vesile ile Allah ve elçilerinin hukuku da gözetilmiş olacaktır. Kimse O hakları çiğneyemeyecektir.

Allah'tan geldiği söylenen tüm beşeri görüş ve iddiaların zemini böylece kayar gider. Onları boşluğa düşürür. Geriye fitrî kabiliyetini hususi gayret ve kesbi ile izdivaç ettiren has sanatkâr ve veliler kalır. Onlar da asla Allah'tan herkesten farklı ve artı bir vahy aldıklarını söylemezler. Çünkü Allah'ın azabından endişe duyarlar.

Şimdi En'am Suresi 93. âyet-i kerimesindeki müthiş ikazın tam yeridir sanıyorum. O meali aşağıya alıyorum:

“Allah hakkında yalan uyduran yahut kendisine bir şey indirilmediği halde ‘bu bana indirilmiştir’ diyenden daha çarpık zihniyetli kim vardır? Yahut ‘Allah'ın indirdiğinin benzerini ben de indirebilirim’ diyenden?...”

Bu demektir ki eğer Allah resullerin dışında beşer ile vahyen konuşmuş ise, bu bütün bir beşer soyu ile (ve belki yalnızca yaratılış esnasında) meydana gelmiştir. Ancak böyle bir anlayış mümkün ve Kur'an vahy'ine muvafıktır, diye düşünüyoruz. Yoksa resullerden ayrı şekilde ve beşer arasından seçtiği özel kişilerle konuşması, Hazreti Meryem ve Hazreti Musa'nın annesi örneği öne çıkarılarak, birilerinin imtiyazına delil kılınmasına bizce imkân vermemektedir. Zaten sözü geçen o iki örnek de, bize, üç tarz ilahi konuşmadan birincisinin gerçekleşme şekline, bir model göstermek maksadı taşımaktadır kanaatindeyiz. Ve bunun dışında bir anlamı insanların vehmetmemesi yönünde de bir uyarı niteliğindedir sanıyorum.

Bunun ötesindeki bir ilhama ise yine özel ve seçilmiş kimseler değil bütün beşer soyu muhataptır. Elbette aklî, fikrî, ruhî, ilmî ve estetik melekelerini geliştirerek feraset ve hassasiyet sahibi olanlar kazandıklarının karşılığını sezgi gücünün isabeti biçiminde görebilirler. Buna da bir engel yoktur.

Tevfik el-Hakim'in, sanatçının diğer insanlar gibi gözlük kullanmadığı iddiasını yeniden hatırlarsak, sanatçılara ayrıcalıklı bir vahy veya ilham geldiğini artık söyleyebilir miyiz?

Durum böyle olsaydı sanatkârın arıdan, örümcekten, ipek böceği ve karıncadan ne farkı kalırdı? Hayvanları yöneten ve her istikamete yönlendiren Allah, insanı da bu anlamda yönetmiş ve yönlendirmiş olurdu. Ki böylece insan sanatı da tıpkı hayvanları gibi doğrudan Allah'a irca olunurdu. En kötüsü bazen şerri de ihtiyar edebilen insan eseri Allah'a yöneltilmiş bir suçlamaya dönüşürdü. Nitekim tarih boyunca böyle bir zihniyet, daha önce değindiğimiz gibi hayrın da şerrin de Allah'tan geldiği yanılığını amentülerine işlemiştir.

Oysa bizim kanaatimizce Allah sanatkâr insanı, yarattığı eser üzerinde muhayyer ve muktedir kılarak, onun onurunu yüceltmekte ve kurtarmaktadır. Ayrıca insanın işlemesi muhtemel cürüm, kusur ve kabahatleri, yine insanın sorumluluğu çerçevesinde değerlendirmektedir. Onları Allah üstlenmemekte ve Kendisinin noksan sıfatlardan münezzehtir kudretini gölgelemekten uzak durmaktadır.

Sanatkârın farklılığı nereden mi gelmektedir?

O, varlığın ve hakikatin farklı dalga boylarında hayatı öteki boyutlarında keşfe çıkmaktadır. Bu alanda hiçbir zahmetten çekinmemektedir. Geçici, uçucu alametlere de aldanmamaktadır. Nimetleri kutsamaktan sakınmakta, onları istimal etmektedir. Mümin sanatkâr Allah'ın velisidir. O'ndan aldığı fitrî/ Vehbî vahyin değerini iyi bilmektedir. Münkir

sanatkâr ise şeytanların velisidir. O da şeytanların vahyi ile hareket ederek ilerlemekte ve seçilmektedir.

Vahy ile sanat arasındaki kavramsal çerçeve nezaketle ihdas ve inşası gerekli bir yapıdır. Bu bakımdan sanatkârın ilhamını resullere gelen vahy ile karıştırmak ise çok büyük bir ihanet ve vehamettir.

Böyle telakki edilmiş olmalı ki Son Allah Resulü'nü mecnun bir şair diye suçlayanlara vahy-i ilahî adeta tokat gibi cevaplar ulaştırmıştır. Son Resul'ün döneminde özellikle de O'nun yaşadığı Hicaz bölgesinde hemen hemen yegâne sanat faaliyeti, söz sanatlarının şahikası sayılan şiirdi. Mimarlığın, müzik, resim ve heykelin gelişmesine çok müsait bulunmayan Hicaz bölgesinde şiir ve hitabet sanatı çok önde idi. Üstelik cahiliye Arapları şairlerin gayb ile irtibatına inanıyorlardı. Onlara göre her şairin bir cin'i (kendisine fısıldayan, gaybî haber ulaştıran görünmez varlık), bir ilham perisi bulunduğu inancı yaygındı. Şiir neredeyse kutsanan bir sanat dalı idi ki, her yıl panayırarda seçkin şiirler Kâbe'nin duvarlarına asılırdı. Kâbe'yi ziyarete gelen, hatta ticaret maksadıyla orada bulunan hacılar ve tüccarlar, bu şiirleri derin bir huşu içerisinde irticalen okur, ezberlerdi. Daha önceki sayfalarda bu konuda değinilerimiz olduğu için burada bu kadarla yetineceğiz.

Kuran âyetleri inzal olunmaya başlayınca kimisi inadından ve inkârından, kimisi de bilmediğinden ötürü Araplar bu ifadeleri öncelikle şiire benzettiler ve şiir sandılar. Onlara göre Muhammed'in ağzından dökülen yeni bir şiirdi bu metin. İşte o zaman Kur'an âyetleri sadece bir defa da değil, mükerrer bir biçimde bunun böyle olmadığını, Allah'ın gönderdiği vahy'in şiir ile hiçbir alakasının bulunmadığını ihtar etti. (Bk: 21/5; 36/69; 37/36; 52/30;69/41)

Şairlerle kâhinleri ve sâhirleri eş tutan cahiliye Arabı Muhammed aleyhisselam'ı da aynı kefeye koymak istiyordu. Fakat gelen vahy sık sık kendisini bu vehimlerden uzak tutmaya özen gösteriyor, tesbih, tenzih ve tahmitleri sıralayarak kul ile Allah'ın arasını açmaya, farkını sergilemeye çalışıyordu.

Örnek iki âyeti zikredelim. Enbiya Suresi 5. âyeti mealen şöyle diyor:

“Yoo, diyorlar, (Muhammed'in bu söyledikleri) karmakarışık rüyalardan ibaret. “Yok yok bütün bunları kendisi uyduruyor!” “Hayır, o sadece bir şairdir!” “Peki madem öyle, önceki (peygamberlerin mucizelerle) gönderildiği gibi o da bize bir mucize getirse ya!”

Mekke döneminde nazil olduğu kaydedilen bu âyetler yeterince açık ve manidar değil midir?

Yine Hazreti Peygambere Mekke dönemindeki hayatında gönderilen bir başka sureden, Yasin Suresi'nden 69. âyet-i kerimeyi alıntılalım, meali şöyle:

“Ve (işte böyle:) Biz bu (Peygamber'e) şiir (yeteneği) bahşetmedik, zaten (şiir) bu (mesaj)a uygun düşmezdi; o yalnızca bir uyarı ve öğüttür; ve o özünde apaçık olan ve gerçeği dosdoğru gösteren bir (ilahi) hitabedir.”

Bu âyetler bize bir şey öğretmektedir. Sanki Allah büyük bir dikkat ve ihtiyatla vahy ile şiiri birbirinden ayrı tutmamızı, ayrı düşünmemizi istemektedir. Bu vesile ile önce Resulün

getirdiklerinin kendi şiirsel gücüyle ürettiği bir şey olmadığına işaret ediliyor. Ayrıca da ilahî olan ile beşerî olan arasındaki aşılmaz, erişilmez fark hatırlatılıyor.

Bu âyetler elbette şiiri veya sanatı dışlamak, hor görmek gibi bir maksat gütmemektedir. Sadece beşerî sanatın keyfiliği ve sübjektifliği ile ilahî hitabın ilmîliği ve yüceliğinin birbiriyle kıyasının imkânsızlığını sergileyerek, uyarıda bulunmaktadır.

Sanatın keyfiliği derken de şairlerin kelimeler, düşünce ve hayallerle bir hakikat, ilim ve irfan fikrine bağlı kalmaksızın, ön amaçsız, çok kere de tutarsız bir şekilde oynadıklarını hatırlatmak isterim. Hele müşrik Cahiliye Araplarının toplumunda Kâbe'yi dolduran putlar adına söylenen mersiye ve kasideler akla geldiğinde Kur'an'ın hassasiyeti daha bir önem kazanmaktadır.

Dönemin insanlarını neredeyse büyüleyen, neticede onları uyutan, sarhoş eden, dinamik hayattan kopartan şiirin başka ne fonksiyonu vardı? Oysa Resule inen vahy Resul ile birlikte toplumunu uyarmaya geliyordu. Onun fonksiyonu uyuşmuş, uyuşturulmuş insanları uyukularından uyandırmaktı. Yani cahiliyye şiirinin tam aksi istikamette bir işlevdi bu.

Vahy ve şiiri birbirine karıştırmak ne mümkündü?

İşte Müddessir Suresi'nin ilk on âyetinin meali:

“Sen ey (yalnızlığına) bürünmüş olan!

Kalk ve uyar!

Rabbinin büyüklüğünü ve yüceliğini an!

Öz-benliğini temiz tut!

Ve bütün pisliklerden kaçın!

İyilik yapmayı kendine kazanç aracı kılma,

Ama sabırla Rabbine yönel.

Ve (insanları uyar ki), (yeniden diriliş) sûra üflendiği zaman,

O Gün bir ıstırap günü olacaktır,

Rahatlama günü değil, (şimdi) hakikati inkâr edenler için!”